

BRATISLAV LUČIN

Književni krug Split – *Marulianum*

Ispod ure 3/1, HR – 21000 Split

MARULIĆEV KLAUDIЈAN

Auktor ovoga rada utvrdio je početkom 2005. godine da prijepis jedne pjesme Klaudija Klaudijana (*Claudius Claudianus*, oko 370/75 – oko 404) na posljednjim stranicama glasovitoga trogirskog kodeksa (*Codex Parisiensis lat. 7989 olim Traguriensis*) potječe od Marulićeve ruke. To otkriće ponukalo ga je da temeljito istraži čitav kodeks, što je dovelo do zaključaka koji imaju znatne implikacije ne samo za marulićevsku filologiju, nego i za povijest toga znamenitog rukopisa uopće. Te će se novosti izložiti na drugom mjestu. Tema je ovog rada Marulićev prijepis Klaudijanove pjesme *Feniks* (*Phoenix*, *Carm. min.* 27), a u njemu se pokušava odgovoriti na tri pitanja. Iz kojeg predložka je Marulić prepisao tekst? Kada je prijepis nastao? Čime je bio motiviran? (Drugačije rečeno: zašto je Maruliću Klaudijan važan; zašto je prepisao baš tu pjesmu?)

U nedostatku drugih podataka, odgovor na prvo pitanje temelji se na tekstološkoj i paleografskoj analizi prijepisa. Pomoću njih dolazi se do zaključka da je Marulićev predložak bio rukopis, a ne tiskano izdanje. Na temelju usporedbe duktusa u prijepisu *Feniksa* s drugim Marulićevim autografima, od kojih se neki mogu barem približno datirati, ustanovljuje se da prijepis *Feniksa* vjerojatno potječe iz osamdesetih godina 15. st.

Čvršća uporišta moguće je naći za odgovor na treće pitanje. Marulić je Klaudijanu posvetio dvije stranice svoje epigrafske rasprave *In epigrammata priscorum commentarius*. Prepisavši natpis (CIL VI 1710 = Dessau 2949) što ga je rimski Senat postavio u čast Klaudijanu još za njegova života, Marulić je u svojem popratnom komentaru izrekao kratku ali nedvosmislenu pohvalu rimskom pjesniku: on je dostojan usporedbe s prethodnicima, a nadmašuje potonje pjesnike. Nije moguće utvrditi je li Marulić Klaudijana smatrao kršćaninom ili poganinom. No zato je pripovijest o bajoslovnoj ptici feniksu, koja uskrisuje iz vlastitoga pepela, za kršćane oduvijek nosila simbolično značenje Kristova uskrsnuća. Takvo značenje Maruliću zasigurno nije bilo nepoznato. Kršćanska simboličnost teme kao i visoko mišljenje o Klaudijanu kao pjesniku bili su dostatnim razlogom da splitski humanist prepíše *Feniksa* na prazne stranice svojega dragocjenog kodeksa.

U prilogu se donosi prvo izdanje Marulićeva prijepisa Klaudijanove pjesme.

KLJUČNE RIJEČI: *Klaudije Klaudijan*, *Phoenix*, *Marko Marulić*, *Codex Parisiensis lat. 7989 olim Traguriensis*

I.

Poticaј nastanku ovoga teksta dalo je otkriće, do kojega sam došao početkom 2005. godine, da prijepis jedne pjesme Klaudija Klaudijana na kraju glasovitoga trogirskog kodeksa s Petronijevim *Satirikonom* potječe od Marulićeve ruke (Lučin, 2005b). Ono me

ponukalo da temeljito istražim čitav kodeks, što je pak dovelo do zaključaka koji imaju znatne implikacije ne samo za marulićevsku filologiju, nego i za povijest toga znamenitog rukopisa uopće. Te ću novosti izložiti na drugom mjestu (za sažetu najavu rezultata usp. Lučin, 2006), a ovdje ću pozornost posvetiti prijepisu Kludijanove pjesme te drugim tragovima Marulićeva odnosa prema tom kasnoantičkom pjesniku.

Trogirski kodeks (*Codex Traguriensis*) svoju golemu slavu zahvaljuje činjenici da jedini na svijetu sadrži tekst *Trimalchionove gozbe* (*Cena Trimalchionis*) – najveće i najpotpunije cjeline iz Petronijeva fragmentarno sačuvanog djela. Pronašao ga je sredinom 17. stoljeća Marin Statilić u knjižnici obitelji Cipiko u Trogiru, a danas se čuva u Nacionalnoj knjižnici u Parizu pod oznakom *Codex Parisiensis lat. 7989 olim Traguriensis*. U prvom dijelu (str. 1-184) kodeks sadrži Tibulove, Propercijeve i Katulove pjesme te Ovidijevu *Epistula Sapphus ad Phaonem* (*Her. XV*); slijede ulomci *Satirikona*: najprije (str. 185-205) oni koji su posvjedočeni i u većem broju drugih rukopisa (ti se ulomci u struci zovu *excerpta vulgaria*), a zatim (str. 206-229) unikatna *Cena Trimalchionis*; pri kraju su ponovno stihovani sastavci: Vergilijev *Moretum* (str. 229-232), Kludijanov *Phoenix* (str. 233-237) i kratka adesoptna pjesma *Ad Leonem ebreum* (str. 249).¹

Danas se općenito smatra da je kodeks napisan u Firenci oko 1423-5 (De la Mare, 1976: 243-245). Ispisan je ranohumanističkim duktusom karakterističnim za početak 15. stoljeća, no u struci je odavno zapaženo da je prijepis *Feniksa* znatno mlađi. Engleska proučavateljica Albinia Catherine de la Mare, jedan od najvećih auktoriteta za humanističke rukopise, ustvrdila je, s nešto opreza u dataciji, da je *Feniksa* pisala "italska ruka iz ranoga šesnaestog stoljeća (?)" – "early sixteenth cent. (?) italic hand" (De la Mare, 1976: 241). Unatoč dosta preciznim vremenskim određenjima pojedinih duktusa, u literaturi nije bio utvrđen identitet niti jednoga prepisivača. Zato je moje iznenađenje bilo golemo kada sam već na prvi pogled u "italskoj ruci iz ranoga šesnaestog stoljeća (?)", dakle onoj koja je prepisala Kludijanovu pjesmu – prepoznao karakteristične poteze Marulićeva autografa (Lučin, 2005b).

Marulić je tekst *Feniksa* ispisao na praznim stranicama što su pisaru trogirskoga kodeksa ostale kao višak na kraju sveska kad je dovršio svoj posao. Prijepis dakle nije načinjen na kakvu odjelitu sveščiću, koji bi onda bio naknadno privezan glavnini kodeksa, nego na istoj podlozi na kojoj i čitav svezak, s kojim čini jedan predmet, jednu materijalnu cjelinu. To nas podsjeća na sličan Marulićev rukopisni dodatak u jednoj tiskanoj knjizi: posljednje, prazne listove vlastitoga primjerka Tortelijeva priručnika *De orthographia dictionum e graecis tractarum* (Vicenza 1479) ispunio je prepisavši na njih pismo-raspravicu Bartolomea della Fonte o latinskim nazivima za mjere (Zaninović, 1950: 304; Lučin, 2001: 25-26).

U vezi s prijepisom postavlja se nekoliko pitanja. Iz kojeg predloška je tekst preuzet? Kada je nastao? Čime je bio motiviran? (Drugačije rečeno: zašto je Maruliću Kludijan važan; zašto je prepisao baš tu pjesmu?) Na njih će, s promjenljivim uspjehom, pokušati odgovoriti ovaj tekst.

¹ Za sadržaj i povijesti kodeksa temeljni je rad De la Mare, 1976; u domaćoj literaturi Gortan, 1969; Kalenić, 1986: 337-364.

2.

Klaudije Klaudijan (*Claudius Claudianus*) rodio se u Egiptu (vjerojatno u Aleksandriji), oko 370-75. godine, a umro je oko 404. Zarana se istaknuvši svojim pjesničkim djelima na grčkom, otišao je u Italiju, gdje je ubrzo stekao glas jednog od najboljih latinskih pjesnika. Sredinom devedesetih godina boravi u Rimu, a zatim odlazi na carski dvor u Milanu, gdje postaje štićenikom najmoćnijega čovjeka zapadnoga carstva – Stilihona, regenta maloljetnoga cara Honorija. Slavu i ugled stječe kao dvorski pjesnik, napreduje i u državnim častima (iako nikad ne postiže one najviše): bio je *vir clarissimus*, *tribunus* i *notarius*. Početkom 400. godine zajedno sa Stilihonom vraća se u Rim, gdje njegova karijera doseže vrhunac: na molbu Senata car odobrava da mu se na Trajanovu forumu podigne brončani kip s natpisom. Nakon godine 404. nema o njemu podataka, pa se općenito smatra da je te godine umro.

I do danas ostaje bez konačnog odgovora pitanje kojim su se pozabavili svi koji su o pjesniku pisali: je li on bio kršćanin ili poganin. Nije ovdje mjesto da se ulazi u opširno iznošenje građe i na njoj temeljenih zaključaka (za pregled podataka i mišljenja usp. Milićević, 1997). Možda je najbliža istini pretpostavka da je formalno prihvatio kršćanstvo (jer je bilo službenom religijom, jer je stvarao na kršćanskom dvoru i jer je tako mogao priskrbiti dodatno Stilihonovo povjerenje), ali da nikad nije postao uvjerenim kršćaninom (Ricci, 1981: XXII)². No za našu temu manje je važno što je Klaudijan uistinu bio (tj. što se danas o tome pretežito misli), a više nas zanima kako su ga u tom pogledu doživljavala kasnija stoljeća, osobito Marulićevo doba. O toj temi bit će govora u posljednjem dijelu ovoga rada.

Kao pjesnik Klaudijan je pozornost privukao panegirikom konzulima Olibriju i Probinu. Time je zacrtana i njegova dalja književna putanja: postao je profesionalnim pjesnikom, piscem panegirika i prigodnica, pa nije čudno što mu je pjesnička ostavština obilna, iako je nastala u samo desetak godina. Uz panegirike pisao je i invektive, povijesne i mitološke epove, epitalamije, epigrame i poslanice. Najpoznatije mu je djelo nedovršeni mitološki ep *Otmica Prozerpine (De raptu Proserpinae)*. Klaudijan izvrsno vlada stihovnom građom, heksametre sastavlja "u skladu s najboljom latinskom tradicijom" (Conte, 1999: 660), pokazuje zamjerno retoričko umijeće, ne samo u pohvalnicama, nego i u invektivama, u opisnim i govorničkim dijelovima svojih pjesmotvora, a poznavanjem književnosti, filozofije, mitologije, prirodoslovlja, povijesti, zemljopisa, iskazuje se kao pravi *poeta doctus*.

Pjesma *Feniks* pripada u tzv. *Carmina minora*, skupinu od pedeset tri sastavka u heksametrima i elegijskim distisima vrlo raznovrsna sadržaja i namjene: tu se nalaze pohvalni i uvredljivi epigrami, kratki opisi neobičnih predmeta i pojava (kapljica vode u kristalu; magnet, Arhimedova sfera), poslanice, panegirik Stilihonovoj supruzi Sereni (unikatan utoliko što je upućen jednoj ženi), opis rijeke Nila, opisi životinja, jedan epitalamij, jedna pjesma izrazito kršćanske tematike (*De Salvatore* ili *Carmen paschale*, *Carm. min.* 32) itd. (Milićević, 1997: 61; Ricci, 2001: 9-11). U *Feniksu (Phoenix* ili *De phoenice*, *Carm. min.* 27) Klaudijan u 110 heksametara s mnogo slikovitih pojedinosti

² Drugačije misli Albrecht Dihle: "Claudian was almost certainly a pagan, but this was obviously not detrimental to his reputation at the court in Milan." (Dihle 1994: 588).

opjeva priču o čudesnoj ptici iz egipatske mitologije, čiji životni vijek traje više stotina godina (broj u raznim izvorima varira; po Klaudijanu iznosi tisuću); kad se taj vijek iscrpi, ptica se sama spaljuje na pogrebnoj lomači, da bi nakon toga ponovno oživjela iz vlastitoga pepela te pomlađena započela nov životni krug. Iako se po nekima (Raby, ²1997: I, 96) ne ubraja u osobito uspjele Klaudijanove pjesme, *Feniks* u novije vrijeme pobuđuje – kao i cijela skupina *Carmina minora* – obnovljen interes (Ricci, 2001) a posvećena mu je i monografska publikacija (Ricci, 1981).

3.

Ni u samom rukopisu ni u Marulićevim djelima nema naznake koja bi pomogla u približavanju odgovoru na pitanje iz kojega je predložka Marulić prepisao svoj tekst *Feniksa*. Poznato je doduše da je posjedovao jedno izdanje Klaudijanovih djela; sam ga navodi u oporučnom popisu vlastite knjižnice, u skupni *Libri zentilium*, podskupini *Poetę*:

Statij Silue et Saphos cu(m) comento et op(er)a Claudiani poetę (Marulić, 2005: 40)

Svezak na Marulićevoj polici sadržavao je, dakle, zbirku Stacijevih prigodnica *Šume*, već spominjanu Ovidijevu *Epistula Sapphus ad Phaonem* i djela pjesnika Klaudijana. No zabilješka u oporučnom popisu nije dovoljna za točniju identifikaciju knjige; nije pomoglo ni pretraživanje internetskih kataloga velikih europskih knjižnica, jer ni u jednom od njih nisam uspio pronaći izdanje u kojem bi tri spomenuta auktoru bila tiskana zajedno. Lako je moguće da se Marulićev svezak sastojao od dvaju odjelitih izdanja, što su naknadano (možda voljom samog vlasnika) uvezana u jednu cjelinu: prvo bi sadržavalo Stacija i Ovidija, a drugo Klaudijana.³ No iako nije moguće utvrditi godinu tog izdanja, pa ni koja je Klaudijanova djela sadržavalo, podatak iz oporučnog popisa ipak je dragocjen jer izravno potvrđuje da je Marulić posjedovao (a to nedvojbeno znači: i čitao) djela rimskoga pjesnika.

Neizravno pak svjedočanstvo o tome da je Klaudijan pripadao u Marulićevu lektiru nalazi se u Marulićevoj pjesničkoj memoriji. Naime, u pjesmama iz Glasgowskoga kodeksa na dvadeset se mjesta susreću sintagme i metričke klauzule potvrđene u Klaudijanovu pjesništvu (Novaković, 1999: 237). Taj podatak dobiva na vrijednosti zna li se da su pet od njih ekskluzivno Klaudijanova rješenja (tj. nema im potvrde kod drugih antičkih i ranokršćanskih pjesnika), a za još pet može se ustvrditi da se u danom korpusu pojavljuju rijetko, tj. da su, osim u Klaudijanovim djelima, potvrđene samo još jednom ili dvaput.⁴

³ Ovidijeva poslanica tiskana je sa Stacijevim *Šumama* u ovom izdanju: *Thebaidos liber primus. Placidi Lactantii interpretatio in primum librum Thebaidos. Recollecta super Achilleida ... tradita. Domino Erancisco [sic] Mataracio, etc. P. Pa Statii Achilleidos Liber .i. Domitii Calderini ... ad Augustinum mafeum ... in Siluas Statii Papinii. Ex emendatione & interpretatione Domitii calderini ... Statii ... Syluarum Liber primus, etc. Domitius in Sapho Ouidii. [s tekstom same poslanice] Domitii elucubratio in quaedam proprietii loca, etc. Per ... Iacobum de paganinis brisiensis [sic]. Venetiis, 1490. Opis koji ovdje donosim preuzet je iz internetskog kataloga British Library: <http://catalogue.bl.uk> (datum pristupa: 10. III. 2006). Napominjem da se u Marulićevu popisu pojavljuje jedno izdanje Stacijeve *Tebaida* i *Abileide* zajedeno sa *Šumama*, ali nije naveden Ovidije: *Statij Thebais et Achileis et Silue cu(m) come(n)to* (Marulić, 2005: 40)*

⁴ Za ekskluzivna rješenja usp. Novakovićev komentar uz 2,5; 38,1; 92,2; 126,8; 132,5; za rijetka usp. *ibid.* uz 30,10; 41,5; 84,1; 92,1; 129,19.

Od spomenutih dvadeset Klaudijanovih mjesta četiri potječu iz njegovih "kraćih pjesama": *Carm. min.* 7, 31, 47, 53. Tu, dakle, nema *Feniksa*, no treba imati na umu da je pretraživanju bio podvrgnut samo dio Marulićeve pjesničke ostavštine.

U takvim okolnostima preostalo bi da se Marulićev predložak pokuša utvrditi potankom tekstološkom usporedbom prijepisa s izdanjima i rukopisima *Feniksa* nastalima do prepisivačeve smrti, tj. do 1524. Velik broj izdanja i gotovo nepregledno mnoštvo rukopisa čine tu zadaću u ovoj prilici neizvedivom. Ipak, pregledao sam nekoliko dostupnih mi starih izdanja i kritički aparat u Hallovu izdanju (Hall, 1985), koje je u tom pogledu najiscrpnije.

Editio princeps Klaudijanovih djela objavljena je u Vicenzi 1482., no to izdanje ne sadrži *Carmina minora*. Ta je skupina pjesama prvi put objavljena u Parmi 1493 (*per Thadaeum Vgoletum*). Uslijedio je niz daljih izdanja, među kojima kao važnija Hall navodi bečko iz 1510., firentinsko iz 1519. i mletačko iz 1523. (Hall 1985: XX). Od navedenih uspio sam konzultirati *de visu* ono iz 1493. te još jedno izdanje, koje Hall ne spominje, objavljeno također u Parmi, kod istog tiskara, 1500. godine. Već na prvi pogled lako je utvrditi da nijedno od njih nije moglo poslužiti kao Marulićev predložak. Dakako, prije konačnih zaključaka o tome trebat će provjeriti i ostala izdanja Klaudijanovih djela objavljena do 1524., pa i onodobne antologije ili druge tiskovine u kojima se pojavljuje *Feniks*.⁵

U svojim pregledima rukopisne tradicije priređivači Klaudijanovih djela bilježe da tekst *Feniksa* u pariškom *cod. lat.* 7989 potječe iz 15-16. st. (Birt, 1892: CXXVI) ili 16. st. (Hall, 1985: XVII); nijedan priređivač ne uzima ga u obzir pri uspostavi teksta. Prema podacima što ih iznosi Hall, Klaudijanove su pjesme sačuvane u oko tri stotine rukopisa (Hall 1985: IX, XIV-XIX). Priređujući *Carmina minora* on je za svaku pjesmu odabrao najviše jedanaest rukopisa na kojima će temeljiti svoje izdanje, ali u kritičkom aparatu po potrebi navodi inačice i iz drugih rukopisa (Hall 1985: XI). Za priređivanje *Feniksa* uporabio je ukupno tridesetak rukopisnih izvora (Hall, 1985: 369-373), no pozorna usporedba Marulićeva prijepisa sa svim podacima što ih nudi to izdanje ne upućuje na zaključak da bi ikoji od njih bio Marulićev predložak. Štoviše, u Marulićevu tekstu ima inačica kojima u Hallovu aparatu nema traga. Ovdje ih navodim zbog toga što ipak daju nešto naslutiti o naravi Marulićeva izvora:

Stih	Marulićev tekst	Hallov tekst	Varijante u Hallovu aparatu
2	uired	nitet	
21	credulus	caerulus	circulus
27	neque... neque	neque... nec	nec... nec
30	submergerit	subiungitur	submergitur
44	componitque sibi bustum	conponit, bustumque sibi	
77	stipata	suspensa	stupefacta
91	reuulsum	reuulsis	
106	flagrantibus	stagnantibus	
110	uim non	nec ius	non ius

⁵ Da takve pretrage mogu biti plodonosne, pokazuje primjer pjesme Venancija Fortunata *Ad Felicem episcopum de pascha*, koju je Marulić prepjevao na hrvatski (usp. Lučin, 1992); kada sam došao do tog otkrića, nisam mogao utvrditi koji je bio Marulićev predložak, no to je uspjelo Mladenu Parlovu: on je pronašao Marulićev osobni primjerak zbirke *Poetae Christiani veteres* (Mleci 1501), u kojem se nalazi i spomenuta pjesma, i to u tekstualnoj inačici koja upućuje na zaključak da ju je Marulić preveo upravo iz tog izdanja (usp. Parlov, 2000: 310).

Drugdje nepotvrđeno *stipata* (77) vjerojatno je uzrokovano time što se u prethodnom retku nalazi riječ *stipatque*, pa je Marulić, naišavši u malom razmaku na riječ koja počinje sa *s-* ili *st-*, asimilacijom zapisao *stipata* umjesto *suspensa* ili (vjerojatnije) umjesto *stupefacta*, kako je pisalo u njegovu predlošku. Slična pretpostavka vrijedi za 91: particip *reuulsum* prepisivač je složio s imenicom *templum*, koja dolazi dvije riječi prije u istom stihu, a ne s udaljenijom imenicom *columnis* (na kraju prethodnoga stiha), uz koju taj particip uistinu pripada. Osobitosti u stihovima 21, 27 i 44 također bi se mogle protumačiti prepisivačevom nepažnjom (gubitkom koncentracije).

No zanimljivije su za naše razmatranje osobitosti Marulićeva teksta u 2, 30 i 106 (pa i 110). Zapise koji su u predlošku vjerojatno glasili *nitet* (2) i *submergitur* (30) lako je mogao pročitati kao *uirit* i *submergerit*, zbog sličnosti minuskulgoga *n* i *u*, *t* i *r*. U drugom slučaju na prepisivača je zasigurno djelovao niz oblika na *-eri(n)t* u prethodnim redcima: *retorserit* (27), *ruerint* (28), *dederit* (29). Slično je i sa 106: u predlošku je vjerojatno pisalo *stagnantibus* (106), no slova *s* (*ſ*), *t*, *n* Marulić je mogao pročitati kao *f*, *l*, *r*, pa je *stagnantibus* u njega postalo *flagrantibus*. Njegovo pak *uim non* (110) ili je preuzeto izravno iz predloška, ili je u njemu pisalo *non uim*,⁶ pa je Marulić zamijenio red riječi da bi ispravio metričku manjkavost; možda je u predlošku pisalo *ius non*, pri čemu je prepisivač slijed grafema *iu* vrlo lako mogao pročitati kao *ui*, a *s* ispraviti u *m* vodeći računa o smislu. U sva četiri slučaja u Marulićevu prijepisu smisao ostaje prihvatljiv, a metar nije narušen. Takve zamjene čine vjerojatnijom pretpostavku da je njegov predložak ipak bio rukopis, a ne tiskano izdanje.

Valja napomenuti da prijepis pokazuje tipične osobine Marulićeva pravopisa: *equore* (1), *humida* (4), *Tetyos* (16), *archanum* (17), *sydus* (18), *Zephiros* (21), *foetu* (23), *foecunda* (25), *nanque* (27), *hyemes* (28), *Cinthia* (33), *nymbos* (34), *uiciosa* (35), *arrentes* (42), *elligit* (42), *preciosa* (43), *sepulchris* (50), *consummit* (60) itd.; ali usp. za Marulića iznimno *anhelis* (1), *auctorem* (73), umjesto u njega redovitog *anbell-*, *autor*; također i *Asyria* (87) umj. *Assyria*.⁷

U prilogu ovoga rada donosim prvo izdanje Marulićeva prijepisa, kako bi on bio lakše dostupan za buduća istraživanja.

4.

Kad bi nam Marulićev predložak bio poznat i kad bi ga bilo moguće datirati, dobili bismo *terminus post quem* njegova prijepisa. Dodatno uporište za dataciju omogućio bi podatak o tome kada je trogirski rukopis dospio u Marulićeve ruke, u kojima se, po svemu sudeći, nalazio dugo, vjerojatno do kraja pjesnikova života (Lučin 2005b; Lučin 2006). Nijedan od tih vremenskih orijentira zasad nemamo, ali zato nam na raspolaganju stoji jedno u marulićevskoj kronologiji malo upotrebljavano pomoćno sredstvo: analiza Marulićeva duktusa. Naime, kao što je dobro poznato, svačiji se rukopis s godinama mijenja, a zahvaljujući *Repertoriju* mijene Marulićeva rukopisa možemo pratiti – kako je to pokazao Darko Novaković – u rasponu od tri i pol desetljeća, tj. od oko 1480. do oko 1515 (Novaković, 1998).

⁶ U izdanjima iz 1493. i 1500. tiskano je: *non uis*.

⁷ O Marulićevu pravopisu i o njegovim neklasičnim grafijama usp. Glavičić, 2001; Lučin, 2005a: 15-25.

Vodeći računa o Novakovićevu upozorenju da ne treba "miješati kruške i jabuke", tj. brižno izrađene čitopise za osobnu kolekciju, radne verzije i arhetipe namijenjene tiskarima (Novaković, 1998: 21), usporedio sam prijepis Klaudijanove pjesme sa zapisima u *Repertoriju*, ali i s drugim Marulićevim autografima. Koliko sam mogao utvrditi, rukopis *Feniksa* najsličniji je onomu u već spomenutom prijepisu Della Fonteova pisma na kraju Tortellijeve knjige iz 1479. godine (vidi priložene slike). Stoga bi se upravo taj autograf mogao uporabiti kao uporište za dataciju *Feniksa* u trogirskom kodeksu. Nevolja je u tome što ni za prijepis Della Fonteova ne znamo kada je nastao ni odakle je preuzet. Moguće je ipak reći dvoje: *terminus ante quem non* nedvojbeno mu je godina 1479; Della Fonteovo pismo višeputo je objavljivano tijekom osamdesetih i devedesetih godina, i to kao dodatak izdanjima Aula Perzija Flaka s komentarima samog Della Fonteova.⁸ Stoga sam sklon Marulićev prijepis *Feniksa* datirati u osamdesete, najkasnije u devedesete godine 15. st. U prilog ranijoj dataciji govorele bi osobine samog rukopisa: tanak trag pera te ujednačen i čvrst duktus s jasno artikuliranim potezima ukazuju na to da je *scriba* Klaudijanove pjesme osoba koja ima dobar vid i pouzdanu ruku.

5.

Na posljednja dva pitanja – zašto je splitskom humanistu Klaudijan važan, zašto je prepisao baš to djelo – odgovor će ponuditi s jedne strane sam Marulić, a s druge karakter pjesme i način njezine recepcije u potonjim stoljećima.

U dostupnom Marulićevu opusu Klaudijanovo ime zatječe se dva puta: jednom u *Repertoriju*, a jednom u *Tumaču uz natpise starih (In epigrammata priscorum commentarius)*. Spomen u *Repertoriju* vrlo je kratak: na foliju 370 *recto* među izvadcima iz Augustinove *Države Božje (De civitate Dei)* pod natuknicom *Poeta* zabilježena je, među inim, i jednostavna naznaka: "*Claudian(us)* 39." (Marulić, 2000: 167). Broj u Marulićevu tekstu označuje stranicu njegove knjige na kojoj se ekscerpirani podatak nalazi; unatoč kratkoći bilješke i unatoč tomu što nije poznato kojim se izdanjem Augustina Marulić služio, lako je odgonetnuti što se krije iza nje. Riječ je zacijelo o dobro poznatu mjestu (*De civ. Dei* 5,26) na kojem, nakon prikaza čudesne pobjede vojske cara Teodozija nad uzurpatorom Eugenijem kod rijeke Frigida (g. 394), Augustin dodaje:

unde et poeta Claudianus, quamvis a Christi nomine alienus, in eius tamen laudibus dixit (...)⁹

U literaturi o Klaudijanu te se riječi neizostavno navode kada se raspravlja o tom je li pjesnik bio kršćanin. Stoga nije čudno što su privukle i Marulićevu pozornost i što je podatak unio u svoj lektirni podsjetnik.

⁸ Najranije takvo izdanje koje sam uspio utvrditi potječe iz 1482., a tiskao ga je u Mlecima Reynaldus de Nimwegen. Usp. Inkunabelkatalog der Universitätsbibliothek Graz: <http://dzd.uni-graz.at/sosa/inku/> (datum pristupa: 15. III. 2006). Izdanja Perzija s Della Fonteovim pismom koja sam konzultirao *de visu* potječu iz 1491., 1492., 1495. i 1499.; u cijelosti su dostupna putem interneta na adresi Bibliothèque nationale de France: <http://gallica.bnf.fr> (datum pristupa: 15. III. 2006).

⁹ "Otuda i pjesnik Klaudijan, iako tuđinac Kristovu imenu, ipak je rekao njemu u pohvalu (...)" (Augustin, 1982: 397).

No ključan je za našu temu ulomak iz Marulićeva *Tumača uz natpise starih*.¹⁰ Ta epigrafička rasprava sastoji se od niza antičkih rimskih natpisa što ih je Marulić prikupio iz raznih izvora, razvrstao u skupine i popratio svojim komentarima. U prvom dijelu, u kojem su okupljeni natpisi iz Rima (*Romana*), nalazi se glasoviti natpis posvećen Klaudijanu, uklesan na postolju kipa koji je pjesniku, kako je već spomenuto, postavljen na Trajanovu forumu u Rimu još za života, negdje između 400. i 402. godine (Milićević, 1997: 40). Brončana je statua odavno nestala, no sam natpis (CIL VI 1710 = Dessau 2949) i danas se čuva u Nacionalnom muzeju u Napulju. Iznimna je njegova vrijednost u tome što do danas ostaje najduljim tekstualnim izvorom koji govori o Klaudijanu (Milićević, 1997: 7). Marulić pokazuje da mu je taj tekst važan već samim tim što ga uvršćuje u svoju zbirku (koja sadrži ukupno 141 natpis, od čega 36 onih iz Rima); k tomu, u svojem komentaru iznio je – za naše razmatranje dragocjenu – ocjenu Klaudijanove pjesničke vrijednosti. Stoga ovdje donosim čitav taj dio Marulićeve rasprave:¹¹

Loco quodam Romę in foro Traiani

CLAVDI CLAVDIANI. V. C.

CLAVDIO CLAVDIANO. V. C.
TRIBVNO ET NOTARIO. INTER
CAETERAS VIGENTES ARTES
PRAE. GLORIOSISSIMO POETA-
RVM. LICET AD MEMORIAM
SEMPITERNAM CARMINA AB
EODEM SCRIPTA SVFFICIENT

/16/ AD TAMEN TESTIMONII GRATIA
OB IVDICII SVI FIDEM. DD. NN.
ARCADIVS ET HONORIVS FELI-
CISSIMI AC DOCTISSIMI IMPE-
RATORES SENATV PETENTE
STATVAM IN FORO DIVI TRA-
IANI ERIGI CONLOCARIQVE
IVSSERVNT.

EIN ENI BIPIAIOIO NOON
KAI MOVCAN OMHROY
KAAVDIANON RWMH KAI
BACIAHC EΘECA

¹⁰ *In epigrammata priscorum commentarius* još nije objavljen tiskom (osim nekoliko ulomaka). Auktor ovih redaka upravo priprema cjelovito izdanje i prijevod za ediciju *Sabrana djela Marka Marulića*.

¹¹ Tekst je priređen prema autografu koji se čuva u oxfordskoj Bodleiani, Ms. Add. A. 25, ff. 15v-16v (34. natpis u skupini *Romana*). Rukopis je pronašao Darko Novaković (usp. Novaković, 1997). Masnim je slogom tiskano ono što je u rukopisu ispisano crvenom tintom. Napominjem da se Marulićev tekst samog natpisa u nekoliko pojedinosti razlikuje od onoga uklesanog u kamen i objavljenog u CIL-u; granice redaka ni ovdje se (kao ni inače u njegovoj zbirci) ne podudaraju s granicama redaka uklesanoga teksta; uočljive su, osim toga, pogreške u prijepisu grčkih riječi kao i danas neobični oblici grčke majuskule.

V. C. uiro claro uel uiro consulari. PRAE. p̄s̄s̄idi. DD. NN. domini nostri. Duplicata enim littera pluralem numerum designat. Gr̄ca uero subscriptio Vergilio et Homero eum comparat. (*Claudianus poeta*)¹² Claudianus enim quam excellens in poetica fuerit, opera eius testantur, quum priorum poetarum operibus conferenda, tum posteriorum p̄ferenda. Non immerito igitur statuam eius nomini dedicarunt Arcadius et Honorius imperatores. Quod si nostri temporis principes imitari uellent, eruditos uiros digno honore prosequendo, haberent fortasse qui p̄clare gesta eorum posteritati commendarent. Qū quamuis modo clara habeantur, in dies paulatim /16v/ obscurari necesse est, quia idoneis scriptoribus carent. Nemo autem lubenti animo eius laudi suum impendit laborem a quo nullo prouocatur beneficio. Recte itaque Martialis ad Flaccum inquit:

Sint Mecenates, non derunt, Flacce, Marones,
Et tibi Vergilium uel tua rura dabunt.

Evo prijevoda, koji dakako slijedi Marulićev tekst natpisa i njegovo tumačenje kratica:

Na nekom mjestu u Rimu na Trajanovu forumu.

<Sinu> glasovitoga muža Klaudija Klaudijana, glasovitomu mužu Klaudiju Klaudijanu, tribunu i notariju, među ostalim cvatućim umijećima najslavnijem predstojniku pjesnika. Iako su za vječan spomen dostatne pjesme što ih je napisao, ipak su, radi svjedočanstva njegove razboritosti i vjernosti, naši gospodari, premilostivi i veleučeni carevi Arkadije i Honorije, na zahtjev Senata naredili da se njegov kip podigne i postavi na forumu božanskog Trajana.

Njemu što spoji Vergilijev um s Homerovom muzom –
Klaudijanu su to kraljevi digli i Rim.

V. C. Glasovitomu mužu ili bivšem konzulu. PRAE. Predstojniku. DD. NN. Naši gospodari. Udvojeno slovo, naime, označuje množinu. Dodatak na grčkom, pak, uspoređuje ga s Vergilijem i Homerom. (Pjesnik Klaudijan) Kako je izvrstan, naime, Klaudijan bio u pjesništvu, svjedoče njegova djela, koja zaslužuju ne samo da se usporede s djelima prijašnjih pjesnika, nego i da se pretpostave onima poslije njega. Stoga su carevi Arkadije i Honorije s punim pravom posvetili kip njegovoj slavi. Kad bi to htjeli nasljedovati današnji vladari, to jest kad bi učenim ljudima iskazivali dostojnu čast, možda bi imali nekoga tko bi za potomstvo proslavio njihova izvanredna djela. Premda se, naime, ona sada smatraju sjajnim, neizbježno je da ih s vremenom pomalo prekriva tama, jer nemaju prikladnih pisaca. Nitko pak neće drage volje uložiti svoj trud u proslavljanje onoga tko ga na to ne potiče nikakvim dobročinstvom. Pravo stoga veli Marcijal Flaku:

Nek Mecenátâ bude, pa bit će, Flače, Marónâ,
Seoski zavičaj tvoj dat će Vergilija tad.¹³

Marulićev je komentar zanimljiv iz više razloga. Prije svega, njegova ocjena Klaudijana umnogome podsjeća na današnju, često ponavljanu odrednicu: "posljednji autentični pjesnički glas staroga svijeta" (Raby, ²1997: I, 88), "posljednji veliki pjesnik Rima" (Browning, 1983: 24; Milićević, 1997: 5). Marulić nimalo ne dvoji o njegovoj vrsnoći: o njoj govore sama djela; Klaudijan je dostojan usporedbe s prethodnicima, a nadmašuje potonje pjesnike. Domašaj te pohvale može se valjano shvatiti tek kad se Marulićeve riječi promotre unutar humanističkoga sustava vrijednosti, prema kojem se među vrhunske, uzorne pisce ubrajaju samo oni koji su živjeli u antičko doba. Klaudijan dakle, po

¹² Marulićev marginalni naslov.

¹³ Mart. 8,55,5-6

Marulićevu sudu, još uvijek pripada u taj povlašteni krug, među one koje nitko poslije nije mogao dosegnuti, nekmoli nadmašiti. Uspoređujući pak svoje vrijeme s Klaudijanovim i drevne vladare s novima, splitski humanist daje prednost starini, upozorujući suvremene prvake da će im se škrtost prema ljudima od pera osvetiti: njihovi će slavni pothvati, ne budu li zabilježeni u književnim djelima, ubrzo pasti u zaborav. A tih književnih djela ne će biti ne iskažu li se oni svojim dobročinstvima prema piscima – riječju, ne uzmu li za svoj uzor drevnoga Mecenata.

Marulić dakle ne raspravlja o tom je li Klaudijan bio kršćanin ili nije. Auktoritativna Augustinova opaska mogla ga je doduše navesti na zaključak da je bio poganin, no o tome ne možemo ništa sigurno znati; smještaj Klaudijana u skupinu *Libri zentilium* u osobnoj knjižnici također ne mora bit presudan, jer se u spomenutoj skupini nalaze i Marulićevi suvremenici (Maffeo Vegio, Jakov Bunić, Matej Andreis, Marcantonio Sabellico i mnogi drugi), koji naravno nisu *zentiles*.¹⁴

U prilog pretpostavci da je ipak bio kršćaninom govorilo bi nekoliko Klaudijanovih pjesama, koje se i u suvremenim raspravama o toj temi uvijek iznova uzimaju u razmatranje (Milićević, 1997: 50-58): *De Salvatore* ili *Carmen paschale* (*Carm. min.* 32), *In Iacobum magistrum equitum* (*Carm. min.* 50). Ovamo na svoj način pripada i *Feniks*: pripovijest o bajoslovnoj ptici koja uskrisuje iz vlastita pepela pojavljuje se u kršćanskoj apologetici i simbolici kao slika uskrsnuća mrtvih, pobjede vječnoga života nad smrću, a napose kao metafora Kristova uskrsnuća. Stoga se feniks zarana spominje u kršćanskoj literaturi (Clem. 2 *Cor* 14,1-5; 16,1; Tert. *De resurr. mort.* 12,5-6; 13,1-4), prikazuje se na nadgrobnim spomenicima (Badurina, 1979: 227), opisuje se u grčkom *Fiziologu* a zatim i u srednjovjekovnim bestijarijima.

Klaudijanova pjesma, doduše, ni po čemu ne daje naslutiti da bi je on pisao imajući na umu kršćanskosimbolični smisao; naprotiv, lako je moguće da je ta tema za njega imala nadasve političko značenje: feniks je u rimskom carstvu još od julijevsko-klaudijevske dinastije bio simbolom za *feliciū temporū reparatio* (Ricci, 1981: XX). S takvim konotacijama pojavljuje se ptica u Klaudijanovoj pohvalnici Stilihonu (*Stil.* 2,414-20) i na još nekoliko mjesta u njegovu opusu, pa nije nimalo čudno što je toj temi, ugodnoj uhu njegova moćnog zaštitnika, posvetio zaseban sastavak. Samoga je Klaudijana, uz spomenutu političku simboliku, zasigurno privukla čudesnost i slikovitost sadržaja, što mu je davalo priliku da iskaže svoje pjesničko i retoričko umijeće – a sve je to opet dodatno privlačilo čitatelje i pjesmi osiguravalo uspjeh. No potonji su čitatelji u pjesmu upisivali vlastita značenja: iako u njezinim stihovima nema ni traga kršćanskom duhu, kršćani su u njoj razaznavali *color religiosus*, pa su je, na primjer, pri prepisivanju smještali između Klaudijanove *De Salvatore* i Laktancijeve (ili Laktanciju pripisivane) *Carmen de ave phoenice* (Birt, 1892: CXXXV, CXLII; Ricci, 1981: XXIII); ova je druga tematski istovjetna s Klaudijanovom pjesmom, pretpostavljeni joj je auktor proslavljeni apologet kršćanstva, pa ju je utoliko lakše odčitati u kršćanskom ključu – što se onda odražavalo i na čitanje Klaudijanova *Feniksa*.

Upravo takvim, dvostrukim poticajima treba, mislim, pripisati i Marulićevu odluku da *Feniksa* prepíše na prazne listove svojega kodeksa. Taj humanistički *miscellaneus*, koji je sadržavao djela upravo "onih znamenitih drevnih i svetih pjesnika", kako je u svojem

¹⁴ Poblíže o Marulićevoj knjižnici usp. u Lučin, 1997.

mladenačkom pismu nazvao rimske elegičare Tibula, Propercija i Ovidija (Šižgorić, 1966: 77), bio je pravi *cimelium* njegove osobne knjižnice. Dodavši tom dragocjenom posjedu prijepis Klaudijanove pjesme, splitski je humanist svoju zbirku obogatio još jednim vrijednim pjesmotvorom, koji je uz pjesničku vrsnoću za nj nosio barem potencijalno kršćansko značenje. Čitatelju poput Marulića ni jedno ni drugo svojstvo *Feniksa* nije moglo promaknuti, ni jedno ni drugo nije ga moglo ostaviti ravnodušnim.

LITERATURA

Aurelije Augustin, 1982: *O državi Božjoj / De civitate Dei*. Svezak prvi (knjiga I-X), s latinskog izvornika preveo Tomislav Ladan, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.

Josip Badalić, 1952: *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*, JAZU, Zagreb (Djela JAZU, knj. 45)

Anđelko Badurina (ur.), 1979: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Sveučilišna naklada Liber, Kršćanska sadašnjost, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb.

Theodor Birt, 1892: *Claudii Claudiani Carmina*, recensuit Theodorus Birt, Berolini, apud Weidmannos (Monumenta Germaniae historica, Auctorum antiquissimorum tomus X)

Robert Browning, 1983: "Poetry", u: Kenny i Clausen (ur.), 1983.

Gian Biagio Conte, 1999: *Latin Literature: A History*. Translated by Joseph B. Sodolow. The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London.

Albinia Catherine de la Mare, 1976: "The Return of Petronius to Italy", u: *Medieval Learning and Literature. Essays presented to Richard William Hunt*. Edited by J. J. G. Alexander and M. T. Gibson, Clarendon Press, Oxford, str. 220-254.

Albrecht Dihle, 1994: *Greek and Latin Literature of the Roman Empire: From Augustus to Justinian*, translated by Manfred Malzahn, Routledge, London.

Branimir Glavičić, 2001: "Marulićev pravopis u latinskim autografima", *Colloquia Maruliana* X, Književni krug Split – *Marulianum*, Split, str. 55-61.

Veljko Gortan, 1969: "Ivan Lučić i trogirski kodeks Petronijev", u: *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije*, JAZU, Zagreb, str. 109-114.

John Barrie Hall, 1985: *Claudii Claudiani Carmina*, edidit John Barrie Hall, B. G. Teubner, Leipzig.

Antun Slavko Kalenić, 1986: Petronije Arbitar, *Satirikon ili vragolaste pripovijesti*, prijevod i popratni tekstovi Antun Branko [sic] Kalenić, Zagreb.

E. J. Kenny i W. V. Clausen (ur.), 1983: *The Cambridge History of Classical Literature. Volume II, Part 5: The Later Principate*, Cambridge University Press, Cambridge.

Bratislav Lučin, 1992: "Od uskarsa Isusova - Marulićeva parafraza Venancija Fortunata", *Colloquia Maruliana* I, Književni krug Split, str. 95-119.

Bratislav Lučin, 1997: "*Studia humanitatis* u Marulićevoj knjižnici", *Colloquia Maruliana* VI, Književni krug Split – *Marulianum*, Split, str. 169-203.

Bratislav Lučin, 2001: "Marulićeve knjige i rukopisi", u: *Split Marulićeva doba. Muzej grada Splita, 22. studenoga 2001 – 11. siječnja 2002* (katalog izložbe), ur. Goran Borčić, Muzej grada Splita, Split, str. 18-30.

Bratislav Lučin, 2005a: "O ovom izdanju i o jeziku Marulićevih latinskih stihova", u: Marko Marulić, *Latinski stihovi*, priredili i preveli Bratislav Lučin i Darko Novaković, Književni krug Split, str. 9-42 (Sabrana djela Marka Marulića, Knjiga petnaesta)

Bratislav Lučin, 2005b: "Marulićeva ruka na trogirskom kodeksu Petronija (*Codex Parisiensis lat. 7989 olim Traguriensis*), *Colloquia Maruliana* XIII, Književni krug Split – *Marulianum*, Split, str. 315-322.

Bratislav Lučin, 2006: "Od marginalija do matice: Marul, Katul i trogirski kodeks Petronija" (sažetak izlaganja), u: *Marulićevi dani 2006* (programska knjižica), ur. Branko Jozić i Bratislav Lučin, Književni krug Split – *Marulianum* (u tisku)

Marko Marulić, 2000: *Marci Maruli Repertorium* III (P-Z, Index nominum), e codice Romano in lucem edidit Branimir Glavičić, Književni krug Split.

Marko Marulić, 2005: "Marulićeva oporuka", priredio i preveo Lujo Margetić; *Repertorium librorum* i *Inventarium librorum* priredio i preveo Bratislav Lučin, *Colloquia Maruliana* XIII, Književni krug Split – *Marulianum*, Split, str. 25-71.

Marina Milićević, 1997: Klauđije Klauđijan, *Otmica Prozerpine*, priredila i prevela Marina Milićević, Latina et Graeca, Zagreb.

Darko Novaković, 1997: "Dva nepoznata Marulićeva rukopisa u Velikoj Britaniji: Ms Add. A. 25 u oxfordskoj Bodleiani i Hunter 334 u Sveučilišnoj knjižnici u Glasgowu", *Colloquia Maruliana* VI, Književni krug Split – *Marulianum*, Split, str. 5-31.

Darko Novaković, 1998: "Zašto nam je važan Marulićev *Repertorij*?", *Colloquia Maruliana* VII, Književni krug Split – *Marulianum*, Split, str. 9-26.

Darko Novaković, 1999: Marko Marulić, *Glasgowski stihovi*, preveo i priredio Darko Novaković, Matica hrvatska, Zagreb.

Mladen Parlov, 2000: "Još jedna knjiga iz Marulićeve biblioteke", *Colloquia Maruliana* IX, Književni krug Split – *Marulianum*, Split, str. 305-314.

F. J. E. Raby, ²1997: *A History of Secular Latin Poetry in the Middle Ages*, Volume I, Clarendon Press, Oxford.

Maria Lisa Ricci, 1981: *Claudii Claudiani Phoenix (carm. min. 27)*, introduzione e commento a cura di Maria Lisa Ricci, Edipuglia, Bari.

Maria Lisa Ricci, 2001: *Claudii Claudiani Carmina Minora*, introduzione, traduzione e commento a cura di Maria Lisa Ricci, Edipuglia, Bari.

Juraj Š i ž g o r i ć Šibenčanin, 1966: *Elegije i pjesme*, u izboru preveo, uvod i bilješke napisao Nikola Šop, tekst priredio i kazalo imena sastavio Veljko Gortan, JAZU, Zagreb.

Antonin Z a n i n o v i ć, 1950: "Marulićeve knjige u dominikanskoj knjižnici u Splitu", u: *Zbornik Marka Marulića 1450-1950*, JAZU, Zagreb, str. 299-310.

MARULIĆ'S CLAUDIAN

SUMMARY

At the beginning of 2005 the author of this article established that a copy of a poem by Claudius Claudianus (circa 370/75-circa 404) on the last pages of the famous Trogir codex (*Codex Parisiensis lat. 7989 olim Traguriensis*) was written by the Croatian writer Marko Marulić. This discovery prompted him to thoroughly investigate the entire codex after which he reached conclusions which have significant implications not only for the philological studies of Marulić but also for the history of this famous manuscript in general. These discoveries will be described elsewhere. The theme of this paper is Marulić's copy of Claudian's poem *Phoenix* (*Carm. min. 27*) and it will attempt to give answers to three questions. What original did Marulić use to make his copy? When was it made? What motivated it? (In other words: why was Claudian important to Marulić; why did he copy precisely this poem?)

In the absence of other data, the answer to the first question is based on a textual and paleographic analysis of the transcript. On the basis of this it is concluded that Marulić's original was a manuscript and not a published edition. On the basis of a comparison of the handwriting in the copy of *Phoenix* with Marulić's other autographs, some of which can be at least approximately dated, it can be established that the copy of the *Phoenix* probably derives from the 80ies of the 15th century.

Firmer evidence can be found for the answer to the third question. Marulić devoted to Claudius two pages of his epigraphic treatise *In epigrammata priscorum commentarius*. Copying the inscription (CIL VI 1710=Dessau 2949) which the Roman Senate placed to honor Claudius while he was still alive, Marulić in his accompanying commentary expressed a short but clear praise of the Roman poet: he is worthy of being compared with his predecessors and he superceded those that followed. It is impossible to establish whether Marulić considered Claudian a Christian or a pagan. However, the story of the fabulous bird phoenix which arises out of its own ashes for the Christians always has had the symbolic meaning of the resurrection of Christ. Marulić must have known this meaning. The Christian symbolic meaning of the theme as well as the high esteem in which he held Claudian as a poet were sufficient reasons why the humanist from Split copied *Phoenix* on the empty pages of his precious codex.

As an appendix the author publishes the first edition of Marulić's copy of Claudian's poem.

KEY WORDS: *Claudius Claudianus, Phoenix, Marko Marulić, Codex Parisiensis lat. 7989 olim Traguriensis*

PRILOG

Bibliothèque nationale de France,
Codex Parisiensis lat. 7989, olim Traguriensis, str. 233-237.

233

CLAVDIANI POETAE DE PHOENICE¹

CARMEN INCIPIT

OCEANI summo circumfluus equore lucus
 Trans Indos Eurumque nitet, qui primus anhelis
 Sollicitatur equis uicinaque uerbera sentit
 Humida roranti resonant cui lumina cursu,
 5 Vnde rubet uentura dies longeque coruscis
 Nox afflata rotis refugo pallescit amictu.
 Hęc fortunatus nimium Titanius ales
 Regna colit solisque plaga defensus iniqua
 Possidet intactas egris animantibus oras
 10 Sęua nec humani patitur contagia mundi,
 Par uolucer superis, stellas qui uiuidus equat
 Durando membrisque terit redeuntibus eum.
 Non epulis saturare famem, non fontibus ullis
 Assuetus prohibere sitim, sed purior illum
 15 Solis feruor alit uentosaque pabula potat
 Tetyos, innocui carpens alimenta uaporis.
 Archanum radiant oculi iubar, igneus ora
 Cingit honos. Rutilo cognatum uertice sydus
 Attollit cristatus apex tenebrasque serena
 20 Luce secat: Tyrio pinguntur crura ueneno.
 Ante uolant Zephiros penne, quas credulus ambit
 Flore color sparsoque super ditescit in auro.

¹ *Correxi ex PHONICE.*

Hic neque concepto foetu neque semine surgit,
 Sed pater est prolesque sibi nulloque creante
 234 25 Emeritos artus foecunda morte reformat
 Et petit alternam totidem per funera uitam.
 Nanque ubi mille uias longēua retorsertit ętas,
 Tot ruerint hyemes, totiens uer cursibus actum,
 Quas tulit autumnus, dederit cultoribus umbras,
 30 Tum multis grauior tandem submergerit annis,
 Lustrorum numero uictus: ceu lassa procellis
 Ardua Caucaseo nutat de culmine pinus
 Seram ponderibus pronis tractura ruinam;
 Pars cadit assiduo flatu, pars imbre peresa
 35 Rumpitur, abripuit partem uiciosa uetustas.
 Iam breue decrescit lumen languetque senili
 Segnis stella gelu, qualis cum forte tenetur
 Nubibus et dubio uanescit Cinthia cornu;
 Iam solite ę medios aę transcurrere nymbos
 40 Vix ima tolluntur humo. Tum conscius ęui
 Defuncti reducisque parans exordia forme
 Arrentes tepidis de collibus elligit herbas
 Et tumulum texens preciosa fronde Sabeum
 Componitque sibi bustum partumque futurum.
 45 Hic sedet et magno Solem clangore salutat
 Debilior miscetque preces et supplice cantu
 Preęstatura nouas uires incendia² poscit.
 Quem procul adductis uidit cum Phoebus habenis,
 Stat subito dictisque pium solatur alumnum:
 50 "O senium positure rogo falsisque sepulchris
 Natales habiture uices, qui sepe renasci
 235 Exitio proprioque soles pubescere leto,
 Accipe principium rursus corpusque coactum
 Desere. Mutata melior procede figura."

² *Ipse in margine ex ingentia correxit.*

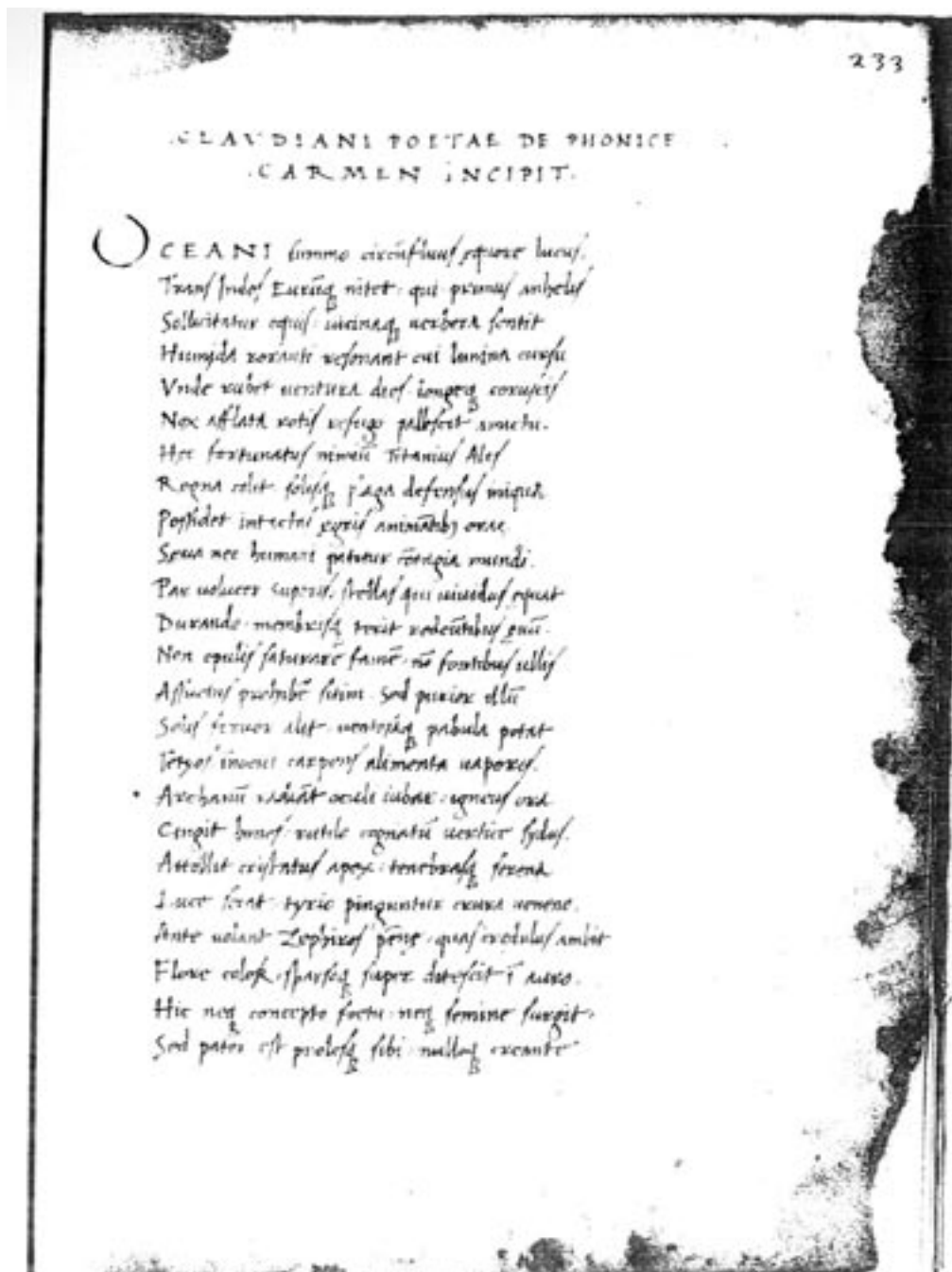
- 55 Hęc fatus propere flauis e crinibus unum
 Concussa ceruice iacit missoque uolentem
 Vitali fulgore ferit. Nam sponte crematur
 Vt redeat gaudetque mori festinus in ortum.
 Feruet odoratus stellis cęlestibus agger
- 60 Consummitque senem. Nitidos stupefacta iuuenos
 Luna premit pigrosque polus non concitat axes
 Parturiente rogo; curis Natura laborat
 Aeternam ne perdat auem, flammasque fideles
 Admouet ut rerum decus immortale remittant.
- 65 Continuo dispersa uigor per membra uolutus
 ęstuat et uenas rediuuius sanguis inundat.
 Victuri cineres nullo cogente moueri
 Incipiunt plumaque rudem uestire fauillam.
 Qui fuerat genitor, natus nunc prosilit idem
- 70 Succeditque nouus: geminę confinia uite
 Exiguo medius discrimine separat ignis.
 Protinus ad Nilum manes sacrare paternos
 Auctoremque globum Pharię telluris ad oras
 Ferre iuuat. Velox alienum tendit in orbem
- 75 Portans gramineo clausum uelamine funus.
 Innumerę comitantur aues stipatque uolantem
 Alituum stipata cohors: exercitus ingens
 Obnubit uario late conuexa meatu.
- 236 Nec quisquam tantis e millibus obuius audet
- 80 Ire duci, sed regis iter fragrantis adorant;
 Non ferus accipiter, non armiger ipse Tonantis
 Bella mouent: comune facit reuerentia foedus.
- Comparatio Talis barbaricas fluuio de Tygride turmas
 Ductor Parthus agit: gemmis et diuite cultu
- 85 Luxurians sertis apicem regalibus ornat,
 Auro frenat equum, perfusam murice uestem
 Asyria signatur acu tumidusque regendo
 Celsa per famulas acies ditione superbit.
 Clara per ęgyptum placidis notissima sacris

- 90 Vrbs Titana colit, centumque immane columnis
Inuehitur templum Thebano monte reuulsum.
Illic, ut perhibent, patriam de more reponit
Congeriem uultumque dei ueneratus herilem
Iam flamme commendat onus, iam destinat³ aris
- 95 Semina reliquiasque sui: mirata relucet
Limina, diuino spirant altaria fumo,
Et Pelusiacas productus ad usque paludes
Peruenit Indus olor, penetrat completque salubri
Tempestate uiros et nectare dulcior aura
- 100 Hostia nigrantis Nili septena uaporat.
O foelix heresque tui! Quo soluimur omnes,
Hoc tibi suppeditat uires. Prebetur origo
- 237 Per cinerem; moritur te non pereunte senectus.
Vidisti quodcunque fuit; te secula teste
- 105 Cuncta resoluuntur; nosti quo tempore pontus
Fuderit elatas scopulis flagrantibus undas,
Quis Phoetonteis erroribus arserit annus,
Et clades te nulla rapit solusque superstes
Edomita tellure manes: non stamina Parce⁴
- 110 In te dira legunt, uim non habuere nocendi.

Edidit Bratislav Lučin

³ *Ipsa ex desinat correxit.*

⁴ *Correxi ex Parce*

Slika 1: Prva stranica Marulićeva prijepisa Kladijanova Feniksa
(Bibliothèque nationale de France, Codex Parisiensis lat. 7989, olim Traguriensis, str. 233)

Slika 3: Usporedba Marulićeva duktusa u prijepisu Della Fonteova pisma i Kludijanove pjesme